

אשתקד התקיימו במוזיאון ישראל שני ימי עיון על יהודי אפגאנסתאן, בוכארה ופרס, לרגל התערוכה "בואי כלה". בעקבות כך, הוחלט להקדיש חוברת לדיון ביהדות של המרחב התרבותי הזה, תולדותיה ויצירתה התרבותית. חלק מן המאמרים מבוססים על הרצאות שנישאו בימי העיון ועל אלה נוספו אחרים. המחברים משרטטים, כל אחד מזווית הראיה שלו, את הצדדים המשותפים והייחודיים של התרבות היהודית באזור זה, רחב הידיים, המורכב לא רק מעמים רבים אלא אף ממגוון של עדות ישראל.

■ בשער הגיליון מאמרו של **שאול שקד** על יהודי אפגנסתאן בימי הביניים. המחבר מתמקד ביישוב היהודי באפגנסתאן במאות ה"א-ה"ג, על סמך כתובות של מצבות מאזור עיר. הוא מעיר הערות חדשות על משמעותן ההיסטורית, הפילולוגית והתרבותית של כתובות שנתפרסמו בעבר, ואף מפרסם כתובת חדשה. פרופסור שקד מלמד בחוג ללימודים הודיים, איראניים וארמניים באוניברסיטה העברית בירושלים וכן בחוג למדע הדתות.

■ כיצד מתגבשת קבוצת יהודים לעדה, בעלת מאפיינים תרבותיים המייחדים אותה מקבוצות שכנות של יהודים? – על כך דן **יצחק בצלאל** בקשר ליהודי אפגאנסתאן. מן המאמר עולה כי יהודי אפגאנסתאן לא הזדהו כעדה נפרדת בארץ מוצאם, וכי זהותם העדתית לא התגבשה אלא בארץ ישראל, לאחר שעלו אליה בין אלף לאלפיים נפש בתקופת המנדט הבריטי.

יצחק בצלאל, העורך המייסד של **פעמים**, עוסק במחקר של היישוב הספרדי בארץ ישראל בראשית המאה העשרים.

■ רבי שלמה טאג'יר (1866-1932), מושא מאמרו של **אלברט קגנוביץ**, שימש בתחילת המאה העשרים נציגה של הרבנות ה"ספרדית" של ירושלים באסיה התיכונה. קגנוביץ סוקר את בניית סמכותו של טאג'יר, את הנהגתו הדתית ועסקנותו הציבורית, ואת מסע הממשל הרוסי לגרשו מגבולות המדינה. בכול הפגין טאג'יר כושר תימרון בשדה פוליטי עתיר מכשולים וסייע בידי יהודי בוכארה בתחום הפוליטי והרוחני. אלברט קגנוביץ, תלמיד מחקר באוניברסיטה העברית, עוסק במחקר על יהודי אסיה התיכונה בעת החדשה.

■ מן התחום ההיסטורי עובר מוקד החוברת לתחום התרבותי. **אמנון נצר** מתאר את חיי רבי סימן טוב מלמד, חכם פרסי-אפגאני במאה ה"ח, וסוקר את חיבורו בפרסית יהודית ובעברית, היאת אלרוח (חיי הרוח). הספר מוסר לציבור הרחב את י"ג עיקרי האמונה בלבוש ספרותי נאה, מעוטר בשירים ובסיפורים. בדברי המוסר והפילוסופיה ניכרת השפעתם של ר' בחיי ו' פקודה ושל הרמב"ם על המחבר. פרופסור נצר מלמד בחוג ללימודים הודיים, איראניים וארמניים באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ העיטורים לספר התורה עומדים במוקד מאמרה של **ברכה יניב**. היא מגלה כי במזרח פרס ובאפגאנסתאן – ושם בלבד – נהגו לעטר את התיק לספר התורה בזוג רימונים שטוחים, המכונים "כתרים". מתברר כי מקור הרימונים בכתר לספר תורה מבבל. עוד מראה המחברת כי הכתרים שטוחים מפני שמתחילה שני החלקים יצרו צורה כדורית בשעת סגירת התיק. הכתובות החקוקות על הכתרים נידונות אף הן במאמר. ד"ר יניב מלמדת בחוג המשולב במדעי היהדות באוניברסיטת ברא"ל.

■ **שלום צבר** מסב את תשומת הלב לזיקה האמנותית של הכתובות המוקדמות ביותר מאזור פרסיאפגאנסתאן, מן המאות הי"ז והי"ח, לכתובות מימי הביניים שנתגלו בגניזת קהיר; ממצא זה משקף את ההמשכיות של מסורת עיטור הכתובה בארצות האסלאם. המחבר דן גם בזיקה של כתובות הראת לכתובות (המוקדמות יותר) ממשדה, ורואה בכך דוגמה להשפעה התרבותית של קהילת משהד על קהילת הראת. ד"ר צבר מלמד בתכנית לפולקלור יהודי והשוואתי באוניברסיטה העברית בירושלים ומכהן כראש התכנית. הוא מלמד גם בחוג לתולדות האמנות וכן מכהן כיו"ר האגודה לאמנות יהודית.

■ במדור **פעלים** מובאת סקירתם של **אדוין סרוסי** ו**בונו דוידוף** על התוצאות של סדנה מחקרית שנערכה אשתקד בנושא מסורת המוסיקה של יהודי אפגאנסתאן. המחברים מדגישים את המורכבות של תרבות מוסיקלית זו, שיש לה זיקה ברורה למסורת של יהודי משהד ובוכארה, בעקבות ההגירה המרובה באזור זה, וכן למוסיקה האפגאנית, המורכבת מאוד לכשעצמה. במאמר מובאים ארבעה פיוטים לארועים שונים, כפי שהוצגו על ידי המידענים בסדנה, על פרשנותם המוסיקלית.

פרופסור סרוסי מלמד במחלקה למוסיקה באוניברסיטת ברא"ל ומכהן כסגן מנהל המרכז לחקר המוסיקה היהודית באוניברסיטה העברית בירושלים. בונו דוידוף לומד לתואר מוסמך במחלקה למוסיקה באוניברסיטת ברא"ל.

■ על התהוות הקהילה של יהודי בוכארה בתאשכנת מדווח **בנימין בךדוד**, על סמך מקורות מארכיון תאשכנת. הכותב מוסר מידע על ראשוני המהגרים היהודים מבוכארה לתאשכנת במחצית המאה הי"ט, מספרם ואופן התיישבותם. בהמשך הוא מתאר את התפתחותן של שתי השכונות היהודיות העיקרות, מחלה ואוקצי. בנימין בךדוד, חבר קיבוץ חניתה, הוא נצר למשפחת דוידוף, הנידונה בסקירתו.

עיונים וביקורת

- תורתם של חכמי ארם צובה / מיכאל ריגלר על ספרו של ירון הראל.
- מפתח לעולמם של יהודי איטליה / צבי אדלמן על גיא חזיון לאברהם יגל במהדורת דוד רוזרמן.